

บทวิจารณ์หนังสือ (BOOK REVIEW)
“ชีวิตที่ดีในทัศนะของพระพุทธเจ้า”

วณิชยา ปรีอปรัก

Wanichaya PruePrak

บัณฑิตวิทยาลัย, มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

Graduate School, Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Thailand

E-mail: wanichayapr@gmail.com

Received: December 13, 2022; Accepted: December 31, 2022

ผู้แต่ง: ศาสตราจารย์ ดร.สมภาร พรหมทา

สถานที่พิมพ์: สำนักพิมพ์วารสารปัญญา

ครั้งที่พิมพ์: ครั้งที่ 1 กรกฎาคม

ปีที่พิมพ์: 2565

จำนวนหน้า: ความหนา 230 หน้า จำนวน 4 บท

บทนำ

ศาสตราจารย์ ดร.สมภาร พรหมทา เคยเป็นอาจารย์ประจำภาควิชาปรัชญา คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย จนเกษียณอายุราชการ เมื่อปี 2559 จากนั้นได้ย้ายมา

ทำงานที่ มหาวิทยาลัย มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยแบบเต็มเวลา ในฐานะผู้อำนวยการศูนย์ศึกษาพุทธปรัชญา และบรรยาย (เป็นหลัก) ในหลักสูตรปริญญาโทและเอกทางด้านปรัชญาของบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัย มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ศาสตราจารย์ ดร.สมภาร พรมทา เป็นนักวิชาการผู้มีความรู้และเชี่ยวชาญทั้งทางด้านพระพุทธศาสนาและปรัชญา มีผลงานทางวิชาการจำนวนมาก ผู้วิจารณ์ได้มีโอกาสอ่านหนังสือเรื่อง “ชีวิตที่ดีในทัศนะของพระพุทธเจ้า” ซึ่งพิมพ์เผยแพร่ครั้งแรก เมื่อเดือนกรกฎาคม พ.ศ. 2565 เป็นหนังสือหนึ่งในหลายเรื่องที่น่าสนใจของศาสตราจารย์ ดร.สมภาร พรมทา หนังสือเรื่องนี้ได้ปรับปรุงมาจากงานวิจัยของท่านเรื่อง “ชีวิตที่ดีในทัศนะของพระพุทธเจ้า” ท่านได้เล่าความเป็นมาของงานวิจัยนี้ในคำนำของหนังสือเล่มนี้ว่า เมื่อต้นปีที่แล้ว ภาควิชาปรัชญา คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยได้ดำริจะจัดพิมพ์หนังสือเล่มหนึ่งเพื่อเป็นที่ระลึกถึงศาสตราจารย์ ดร. วิทย์ วิศทเวทย์ที่ได้ถึงแก่กรรมไปแล้ว หนังสือเล่มนั้นจะเป็นการรวมบทความวิชาการของคณาจารย์ที่ทางภาควิชาได้เชื้อเชิญให้เขียนตีพิมพ์ในเล่มเดียวกัน ศาสตราจารย์ ดร. สมภาร พรมทาจึงได้แจ้งทางภาควิชาไปว่าจะเขียนเรื่อง “ชีวิตที่ดีในทัศนะของพระพุทธเจ้า” เพื่อเป็นการรำลึกถึงครูในฐานะที่อาจารย์ศาสตราจารย์ ดร. วิทย์ วิศทเวทย์เป็นอาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ปริญญาเอกของท่านด้วย กอรปกับอาจารย์ศาสตราจารย์ ดร.วิทย์ได้เคยปรารภกับศาสตราจารย์ ดร.สมภาร พรมทา ว่า น่าจะมีคนเขียนจริยศาสตร์คุณธรรม (Virtue Ethics) ของพระพุทธศาสนาบ้าง เพราะแม้แต่อาจารย์ที่ปรึกษาระดับปริญญาเอกทางปรัชญา ของศาสตราจารย์ ดร.วิทย์ ที่มหาวิทยาลัยอินเดียนา ชื่อศาสตราจารย์ Henry B. Veatch ก็ได้แต่งหนังสือชื่อ Rational Man: A Modern Interpretation of Aristotelean Ethics ที่สะท้อนให้เห็นว่าจริยศาสตร์คุณธรรมของอริสโตเติลก็ยังสมารถนำมาประยุกต์ใช้กับชีวิตของผู้คนในศตวรรษนี้ได้ แล้วศาสตราจารย์ ดร.สมภารก็เห็นว่า อริสโตเติลคิดหลายอย่างคล้ายพระพุทธเจ้า หนังสือของศาสตราจารย์ Veatch เล่มนี้จึงเป็นแรงบันดาลใจให้ศาสตราจารย์ ดร.สมภาร พรมทา เขียนงานวิจัยเรื่อง “ชีวิตที่ดีในทัศนะของพระพุทธเจ้า”

หนังสือเล่มนี้มีขนาดประมาณ A6 เล็กกระทัดรัด ปับทองหน้าหลัง เนื้อกระดาษถนอมสวยตาพิมพ์ดำ จัดพิมพ์โดย สำนักพิมพ์วารสารปัญญา พิมพ์ครั้งแรก กรกฎาคม 2565 มีความหนา 230 หน้า ภาพรวมของหนังสือเล่มนี้ ได้แบ่งเนื้อหาออกเป็น 4 บท ได้แก่ บทที่หนึ่ง : ความจริงและปัญหาของชีวิตมนุษย์ หน้า 11 บทที่สอง : คุณค่าของชีวิตในตัวเอง หน้า 37 บทที่สาม : ปรัชญาสองแบบ หน้า 101 บทที่สี่ : ชีวิตที่ดีในทัศนะของพระพุทธเจ้า หน้า 227

เนื้อหา

บทที่ 1 ชื่อว่า “ความจริงและปัญหาของชีวิตมนุษย์” ผู้เขียนได้นำเสนอว่า ข้อเท็จจริงทั้งหมดที่บอกว่าคุณเป็นอย่างไร คือ ความจริงของชีวิต ความจริงของชีวิตที่ว่านี้มีทั้งความจริงของชีวิตมนุษย์ในแง่ชีววิทยาที่เป็นระบบหนึ่งที่ธรรมชาติสร้างสรรค์ไว้ในโลกร่วมกับระบบชีวิตอื่นๆ อาจจะมองในฐานะที่เป็นหน่วยชีวิตหนึ่ง ซึ่งเป็นวิทยาศาสตร์สายชีววิทยาศึกษาจนทำให้รู้ถึงความสลับซับซ้อนของระบบกลไกต่างๆ เป็นอย่างไร ต่อมาก็มีชีววิทยาประยุกต์มาศึกษาละเอียดเกี่ยวกับองค์ประกอบต่างๆ ภายในร่างกายของมนุษย์ว่าทำงานอย่างไร เมื่อมีปัญหาจะแก้ได้อย่างไร เรียกว่าชีววิทยาประยุกต์หรือแพทยศาสตร์นั่นเอง ผู้เขียนอธิบายต่อไปว่า ต่อมาก็มีชีววิทยาทางสังคม ที่ศึกษาละเอียดเกี่ยวกับพฤติกรรมทางสังคมของสิ่งมีชีวิตรวมทั้งชีวิตมนุษย์ด้วย ทำให้ทราบว่าสิ่งมีชีวิตนับตั้งแต่พืชก็มีพฤติกรรมทางสังคมเช่นเดียวกับสัตว์และมนุษย์ด้วย

ปัญหาชีวิตทางชีววิทยาจะถูกแยกออกจากผู้เชี่ยวชาญทางชีววิทยา เช่น เมื่อเจ็บไข้ได้ป่วย ก็ไปให้แพทย์รักษา เป็นต้น ส่วนข้อเท็จจริงทางด้านพฤติกรรมทางสังคม เมื่อมีปัญหา ก็ให้นักพฤติกรรมสังคมช่วยแก้ ส่วนความจริงทางด้านเศรษฐกิจ สังคม การเมือง เป็นต้น ซึ่งศาสตร์ทางด้านสังคม เช่น เศรษฐศาสตร์ สังคมวิทยา และรัฐศาสตร์ช่วยแก้ไข

ผู้เขียนเห็นว่า การศึกษาวิจัยด้านพุทธจริยศาสตร์ของพระพุทธเจ้าของนักวิชาการทั้งชาวไทยและต่างประเทศก็เสนอพุทธจริยศาสตร์สำหรับให้หน่วยชีวิตมนุษย์แต่ละหน่วยนำไปประยุกต์ใช้กับชีวิตของตน แบบชีวิตใครชีวิตมัน เช่น วิสุทธิมรรค ของพระพุทธโฆสาจารย์ พุทธธรรม ของสมเด็จพระพุทธโฆสาจารย์ (ประยุทธ์ ปยุตฺโต) และพุทธจริยศาสตร์ ของท่าน สัทธาติสสะ แต่การศึกษาริยศาสตร์แบบนี้จะละเลยปัญหาจริยธรรมที่เกี่ยวข้องกับคนอื่นหรือสังคม ได้แก่ คนในครอบครัว เช่น พ่อ แม่ ลูก สามเณร ภรรยา กัลยาณมิตร เช่น เพื่อน ครู อาจารย์ ญาติพี่น้อง เป็นต้น หรือแม้กระทั่งศัตรูของเราซึ่งบางทีอาจมีความหมายต่อชีวิตของเรามากกว่ามิตรบางแบบอีกด้วย ซึ่งจริยศาสตร์ในลักษณะนี้เป็นงานที่ผู้เขียนต้องการจะนำเสนอในหนังสือเล่มนี้ โดยผู้เขียนได้ตั้งคำถาม ถามว่า สมมติว่า ชายหนุ่มช้วนาคคนหนึ่งอาศัยอยู่กับแม่ตาบอดคอยเลี้ยงดูและช่วยเหลือท่าน อยู่มาวันหนึ่งเขาได้ฟังธรรมจากพระธุดงค์ซึ่งสัญจรผ่านมา แล้วเกิดศรัทธาเลื่อมใสจึงอยากบวชตามพระธุดงค์ไปปฏิบัติธรรมเพื่อบรรลุนิพพานเป็นพระอรหันต์ เขาควรทิ้งแม่ตาบอดเพื่อออกบวชไหม ถึงแม้เขาจะเตรียมการเพื่อแม่อย่างดีที่สุดก่อนบวช แต่นับจากที่คุณทิ้งแม่ออกบวช ชีวิตแม่ก็จะไม่เหมือนเดิม ท่านอาจารย์สุกัญญาทั้ง เช่นนี้ ความเป็นพระอรหันต์ของเขาก็จะไม่มี ความหมาย ปัญหาที่เกี่ยวข้องกับคนอื่นเช่นนี้แหละที่ผู้เขียนต้องการจะทำในงานศึกษาวิจัยเกี่ยวกับชีวิตที่ดีในทัศนะของพระพุทธเจ้า

บทที่ 2 ชื่อว่า “คุณค่าของชีวิตในตัวเอง” ในเบื้องต้น ผู้เขียนได้อธิบายให้เห็นความแตกต่างในเรื่องของคุณค่าของชีวิต ว่าคุณค่าของชีวิตในแง่เศรษฐศาสตร์นั้นเป็นอีกแบบ

หนึ่ง แต่คุณค่าของชีวิตในแง่จริยธรรมที่นักปรัชญาอินเดียและกรีกโบราณคิดกันนั้นเป็นอีกแบบหนึ่ง ในแง่เศรษฐศาสตร์ เราอาจวัดคุณค่าชีวิตของคนด้วยตัวเงินหรือความร่ำรวย นั้นหมายความว่า ชีวิตของเศรษฐีทั้งหลายย่อมมีคุณค่ามากกว่าชีวิตของคนจนหรือคนที่มีเงินทองน้อยกว่า หากเป็นเช่นนั้นจริง ชีวิตของมหาตมะ คานธีย่อมมีค่าน้อยกว่าเศรษฐีอันดับหนึ่งของโลก แต่จะว่าคานธีมีคุณค่า (ของชีวิต) น้อยกว่าคนเหล่านี้ไม่ได้เด็ดขาด เพราะแม้ว่าคนทั้งหลายจะชอบเงิน แต่ก็เห็นว่า เงินใช้วัดราคาหรือค่าของชีวิตคนไม่ได้ คนที่มีฐานะ ตำแหน่งสูงกว่าก็หาใช้จะมีคุณค่าชีวิตสูงกว่าคนที่ฐานะหรือตำแหน่งต่ำกว่าไม่ คนไม่ว่าจะมีฐานะหรือตำแหน่งแตกต่างกัน ก็สามารถจะมีคุณค่าของชีวิตทั้งสูงและต่ำได้เช่นเดียวกัน

ประเด็นต่อมาที่ผู้เขียนสนใจศึกษาคือ คุณค่าของชีวิตเป็นสิ่งที่มิตัดตัวเราามาหรือไม่ ซึ่งตรงกับหัวข้อของบทนี้ ผู้วิจารณ์ขอจัดความคิดเห็นที่ผู้เขียนได้วิเคราะห์ไว้เป็น 2 กลุ่ม คือ ลองพิจารณารูปแบบชีวิตบางรูปแบบ เช่น การบวชเป็นพระ เมื่อบวชแล้ว สถานของคนๆ นั้น จากเป็นคนปกติธรรมดา เข้าใจว่ากลายมาเป็นคนมีศีลและวัตรปฏิบัติที่สูงกว่าชาวบ้านทั่วไป และชาวพุทธไม่น้อยที่เชื่อว่า การบวชมีอำนาจลึกลับบางอย่างที่สามารถทำให้แม่ของพระที่บวชที่กำลังตกนรกหลุดพ้นจากขุมรานั้นได้ ชาวบ้านพูดกันว่า เมื่อบวชแล้ว แม่ของพระที่บวชจะเห็นชายผ้าเหลืองหย่อนลงไปหาที่นรก และแม่ก็จะสามารถเหนี่ยวชายผ้าเหลืองนั้นขึ้นมาจากนรกได้

ในบางศาสนา การบวชพระมีความหมายว่าเป็นการที่พระเจ้าประทานอำนาจพิเศษบางอย่าง จากพระเจ้าให้คนผู้นั้น โดยอำนาจดังกล่าวนี้พระเจ้าจะเลือกประทานแก่คนบางคน เช่นคนที่ได้รับการรับรองโดยหมู่คณะนักบวชให้เข้ามาร่วมอยู่ในสังคมของนักบวชด้วยกัน เพราะเชื่อเช่นนี้ จึงมีความเชื่อต่อมาในหมู่คนที่นับถือศาสนานี้ที่เป็นชาวบ้านไม่น้อย ว่าเมื่อบวชแล้ว คนผู้นั้นจะมีอำนาจพิเศษบางอย่าง เช่น ไส้ผิได้ โดยที่อำนาจดังกล่าวนี้ไม่ได้มีอยู่ในชีวิตของเขาก่อนที่เขาจะบวช อำนาจที่ว่านี้ หากมีจริง ก็น่าจะจัดได้ว่าเป็นตัวอย่างหนึ่งของคุณค่าชีวิตที่เกิดขึ้นในคนเรา อันเป็นผลมาจากการที่เขาเลือกรูปแบบชีวิตบางแบบ เช่นเป็นนักบวชในศาสนาที่เชื่อเรื่องพระเจ้า และเชื่อว่าการเป็นนักบวชหมายความว่าพระเจ้ารับคนผู้นั้นให้เป็นสาวกที่อยู่ใกล้พระเจ้ามากกว่าคนทั่วไป และพระเจ้าจะประทานอำนาจพิเศษ (ที่ไม่มีในคนทั่วไป) แก่สาวกพิเศษแบบนี้

ส่วนการบวชพระในพระพุทธศาสนาตามทัศนะของผู้เขียนนั้นเป็นเพียงพิธีกรรมสมมติ ไม่ได้มีอำนาจพิเศษอะไรเกิดขึ้นเช่นนั้น ส่วนพระที่บวชจะมีคุณค่าของชีวิตหรือไม่นั้นก็ขึ้นอยู่กับกระทำความดีหรือกรรมที่ท่านจะประพฤติปฏิบัติต่อไป

แนวคิดเรื่องคุณค่าของชีวิตตามหลักการของพระพุทธศาสนา (โดยเฉพาะอย่างยิ่งพระพุทธศาสนาในยุคแรกเริ่มสมัยที่พระพุทธเจ้ายังทรงพระชนม์อยู่) ก็ไม่ใช่แนวคิดแบบหนึ่งที่

ในทางปรัชญาเราเรียกว่า แนวคิดที่เชื่อว่าคุณค่าของชีวิตมนุษย์มีจริง และสิ่งนี้ก็อยู่ภายในชีวิตของคนที่เราเชื่อว่าชีวิตของเขามีคุณค่าอันนั้นแหละ ตรงกันข้าม ในอีกทางหนึ่ง เราสามารถมองได้ว่าชีวิตมนุษย์ทุกคนล้วนแล้วแต่เป็นสิ่งที่ว่างเปล่า ปราศจากแก่นสารสาระใดๆ ทั้งสิ้น การพยายามสร้างแก่นสาร หรือคุณค่าของชีวิตขึ้นภายในชีวิตที่มีสภาพเป็นความว่างเปล่านี้เป็นไปไม่ได้ แต่นั่นไม่ได้หมายความว่า เราจะสร้างคุณค่าบางอย่างขึ้นจากชีวิตที่ว่างเปล่านี้ไม่ได้

การตีความคุณค่าในแง่ที่สอง วางอยู่บนพื้นฐานของความเชื่อที่ตรวจสอบได้ด้วยประสาทสัมผัสว่า ชีวิตที่ว่างเปล่าซึ่งถูกใช้งานเพื่อประโยชน์ เพื่อความสุขของคนอื่นโดยไม่คิดถึง ความยากลำบากของตน ชีวิตนั้นแหละคือชีวิตที่มีค่า ค่าของชีวิตในที่นี้ไม่ใช่ดวงแก้วอมตะที่งอกขึ้นในจิตของพระรูปนั้น และสิ่งนี้ (แก่นชีวิตที่เปรียบเสมือนดวงแก้ว) เป็นผลมาจากการปฏิบัติธรรมอันเป็นกิจกรรมส่วนตัว คุณค่าชีวิตควรมาจากการที่คนผู้นั้นได้ใช้ชีวิตของเขา (ที่เป็นสิ่งที่ว่างเปล่า ปราศจากแก่นสาร เหมือนชีวิตของคนอื่นๆ นั้นแหละ) ทำประโยชน์แก่ผู้อื่น คุณค่าของชีวิตตามทัศนะนี้เป็นชื่อเรียกความสัมพันธ์ของชีวิตหนึ่งที่โยงไปหาชีวิตอื่นๆ ชีวิตหนึ่งจะถือว่ามีความหมายเมื่อได้สร้างประโยชน์ สร้างความสุขแก่คนอื่นๆ ชีวิตของพระพุทธเจ้าใช้ยกเป็นตัวอย่างเพื่ออธิบายคุณค่าของชีวิตตามความเข้าใจแบบที่สองนี้ พระพุทธเจ้าในแง่ที่เป็นมนุษย์ก็ทรงมีชีวิตว่างเปล่าไร้แก่นสารเหมือนคนอื่นๆ ทรงเจ็บป่วย ทรงแก่ชรา และที่สุดก็ทรงตาย ไม่ต่างจากเพื่อนมนุษย์คนอื่นๆ ในโลก ในแง่นี้ เราจะไม่สามารถหาแก่นสารหรือคุณค่าในชีวิตของพระองค์ได้เลย พระพุทธเจ้าตรัสเตือนสาวกบางท่านที่เฝ้าติดตามพระองค์ด้วยความเลื่อมใสศรัทธาว่า “สาระของความเป็นตถาคตไม่ได้อยู่ที่ร่างกายที่สามารถเปื้อนเน่าผุพังได้ แต่อยู่ที่คำสอนของเราที่เรียกว่า ธรรม”

พุทธศาสนานิกายมหายานกลับเชื่อว่าในตัวเราทุกคนมีสิ่งที่มีคุณค่าอย่างยิ่งยวดบรรจุเอาไว้ให้แล้วตามธรรมชาติ มหายานเรียกสิ่งนี้ว่า พุทธภาวะ บ้าง โพธิจิต บ้าง หมายถึงทุกคนมีสภาพที่เอื้อต่อการจะบรรลุความรู้แจ้งอยู่ภายในเสมอเหมือนกัน พระพุทธเจ้าในแง่ที่ทรงเป็นมนุษย์ก็มีสิ่งนี้เหมือนกับเราทุกคน เมื่อถึงเวลาอันเหมาะสมสมสภาวะนี้ก็จะปรากฏตัวออกมา เปรียบเหมือนพระพุทธเจ้าทรงมีเทียนไขชีวิตที่ไม่ได้ถูกจุดเก็บเอาไว้หนึ่งๆ เงียบๆ ในชีวิตของพระองค์ พวกเราก็มีสิ่งนี้ แต่เพราะเราไม่รู้วิธีจุดเทียนชีวิตที่วามัน พวกเราจึงยังเป็นปุถุชนคนธรรมดาอยู่ สิ่งที่พระพุทธเจ้าค้นพบจากการตรัสรู้นั้นตามทัศนะของมหายานคือการรู้เคล็ดลับว่าจะจุดประทีปแห่งชีวิตที่เรียกว่า โพธิจิตนี้ให้สว่างไสวขึ้นได้อย่างไร

แน่นอนว่าความเชื่อนี้ขัดแย้งกับความเข้าใจเรื่องคุณค่าของชีวิตแบบที่สองที่ว่าคุณค่าเป็นเรื่องที่เราต้องสร้างขึ้น โดยอาศัยชีวิตที่ว่างเปล่านี้แหละ และสิ่งที่เราสร้างจะต้องอยู่ในรูปความสัมพันธ์กับคนอื่น ในทางที่การกระทำของเรจะเป็นสิ่งที่ช่วยให้คนอื่นมีความสุข

สงบ ในชีวิตของพวกเขา หรือได้รับประโยชน์ในทางอื่น ที่อาจจะเป็นเรื่องทางวัตถุก็ได้ คุณค่าของชีวิตไม่อาจเกิด หากเราสนใจแต่เพียงตนเอง

บทที่ 3 ชื่อว่า “ปรัชญาสองแบบ” ศาสตราจารย์ ดร.สมภาร พรมทา กล่าวไว้ในบทที่ 3 นี้ว่า เพื่อให้เข้าใจแนวคิดของพุทธศาสนาเกี่ยวกับชีวิตที่ดี ควรทำความเข้าใจเกี่ยวกับปรัชญาให้ถูกต้อง เพราะโดยทั่วไปแล้ว คนทั้งหลายมักเข้าใจว่าปรัชญานั้นแต่เรื่องการถกเถียง แต่ไม่สนใจการใช้ชีวิตที่ดีงาม ท่านได้ยกตัวอย่างของท่านพุทธทาสที่เข้าใจว่าปรัชญาเป็นเรื่องของการคิด แล้วนักคิดก็ไม่จำเป็นต้องรับผิดชอบความคิดของตนด้วยการใช้ชีวิตที่ประเสริฐ ดังนั้น ท่านพุทธทาสจึงมักพูดเสมอว่า ท่านไม่เห็นด้วยกับการที่ชาวพุทธจะปฏิบัติต่อคำสอนของพระพุทธเจ้าในแง่ที่เป็นปรัชญา ผู้เขียนเห็นว่า ปรัชญาโดยรวมไม่ได้เป็นอย่างที่ท่านพุทธทาสเข้าใจ อาจจะมีนักปรัชญาบางส่วนที่เป็นอย่างที่ท่านพุทธทาสได้พูดไว้ เพราะนักปรัชญาเห็นว่าตัวเองมีหน้าที่ในการนำเสนอความคิดเห็นหรือทฤษฎีทางปรัชญาให้แก่สาธารณชนเท่านั้น ส่วนการดำเนินชีวิตของนักปรัชญาจะสอดคล้องกับแนวคิดหรือทฤษฎีทางปรัชญาของตนเองหรือไม่ นั่นเป็นอีกเรื่องหนึ่ง หน้าที่ของนักปรัชญาคือผู้เสนอความคิดเห็นเท่านั้น ซึ่งก็ไม่ต่างอะไรกับนักวิทยาศาสตร์และนักคณิตศาสตร์ที่เสนอทฤษฎีทางวิทยาศาสตร์และคณิตศาสตร์ออกไป บางคนอาจจะมีความประพฤติดส่วนตัวเรียบร้อยดีงาม เป็นที่น่าเคารพรักใคร่ของคนที่รู้จัก แต่บางคนก็อาจจะมีความประพฤติทราม แต่ทฤษฎีทางวิทยาศาสตร์และคณิตศาสตร์ที่มาจากนักคิดที่มีความประพฤติทรามก็สามารถเป็นที่ยอมรับของคนในวงการนั้นได้ หากแนวคิดนั้นหนักแน่นและน่าเชื่อถือ

ในบทนี้ ผู้เขียนได้แยกปรัชญาออกเป็น 2 แบบ ได้แก่ แบบที่ 1 เป็นอภิปรัชญาหรือปรัชญาธรรมชาติ ศึกษาเกี่ยวกับโลกและจักรวาล

บทที่ 4 ชื่อว่า “ชีวิตที่ดีในทัศนะของพระพุทธเจ้า” ในบทนี้ ผู้เขียนได้นำเสนอประเด็นหลักของงานวิจัย คือ ชีวิตที่ดีในทัศนะของพระพุทธเจ้าว่าเป็นอย่างไร ในทัศนะของผู้เขียน อะไรจะดีนั้น เราจะต้องขุดลึกให้พบสิ่งที่เป็นแก่นสารสาระหรือคุณค่าของสิ่งนั้น ดังนั้นชีวิตที่ดีคือชีวิตที่สามารถหยั่งเห็นแก่นสารหรือคุณค่าที่แฝงอยู่ลึกๆภายในชีวิตของมนุษย์เราทั้งหลาย แต่พระพุทธเจ้าได้ทรงพิจารณาประเด็นต่างๆ เกี่ยวกับชีวิตที่ดีตามแบบฉบับของพระองค์เอง ทำให้พุทธศาสนามีทัศนะเกี่ยวกับชีวิตที่ดีเป็นเอกลักษณ์เฉพาะตน เพราะพุทธศาสนาเห็นว่า ความดีงามของชีวิตมนุษย์ไม่ใช่แก่นสารที่มีมาพร้อมกับการเกิด ซึ่งสะท้อนออกมาในคำสอน 2 เรื่อง คือ (ก) คำสอนที่ว่าชีวิตมนุษย์ไม่มีแก่นสารที่เรียกว่า อัตตา (คำสอนเรื่องอนัตตา) และ (ข) คำสอนที่ว่าโลกและชีวิตเป็นสิ่งที่ว่างเปล่า (คำสอนเรื่อง สุญญตา) พระพุทธเจ้าทรงเห็นว่า เราสามารถสังเกตได้จากอายตนะว่าคนเราแต่ละคนเกิดมาสามารถจะ

พัฒนาไปเป็นอะไรก็ได้ในอนาคต ซึ่งพุทธศาสนามองว่า พัฒนาการดังกล่าวจะมีลักษณะ
ปลายเปิด ขึ้นอยู่กับว่าเจ้าของชีวิตจะสร้างหรือลิขิตชีวิตตนเองให้เป็นอย่างไร

เพื่อให้เข้าใจประเด็นเรื่องชีวิตมนุษย์ไม่มีแก่นสารหรืออัตตาตามหลักพุทธศาสนา
ผู้เขียนได้ยกเอาแนวคิดเรื่องอัตตาหรืออาตมันในศาสนาฮินดูซึ่งเป็นแนวคิดตรงข้ามมาอธิบาย
อัตตาหรืออาตมันในศาสนาฮินดูนั้น ผู้เขียนเห็นว่าสามารถตีความได้ 2 ลักษณะหลัก คือ

(1) อาตมันในมนุษย์ ตามทัศนะของศาสนาฮินดูได้มาจากพระเจ้า พระเจ้านั้น
ตามคัมภีร์ฮินดูอยู่ในรูปของ ปรมาตมัน คือเป็นดวงจิตหรือดวงวิญญาณใหญ่ ซึ่งเป็นผู้สร้าง
จักรวาลและมนุษย์ ตอนที่พระเจ้าสร้างต้นไม้ พระองค์ไม่ได้ใส่วิญญาณลงไปในตัวต้นไม้ ต้นไม้จึง
ไม่มีวิญญาณหรืออาตมัน แต่เมื่อสร้างมนุษย์และสัตว์ พระองค์ใส่วิญญาณหรืออาตมันลงไปด้วย
ทำให้มนุษย์กับสัตว์เป็นสิ่งที่มีความรู้วิญญาณ และวิญญาณนี้คือส่วนหนึ่งของวิญญาณของพระเจ้า
ดังนั้น วิญญาณที่อยู่ในคนและสัตว์จึงมีลักษณะบางอย่างอันเป็นคุณสมบัติของวิญญาณของพระ
เจ้า แต่ระดับวิญญาณที่อยู่ในมนุษย์และสัตว์จะมีความเข้มข้นน้อยกว่าในพระเจ้า ซึ่งวิญญาณ
ของพระเจ้าในศาสนาฮินดูจะมีคุณสมบัติสำคัญ 3 อย่าง คือ (ก) เป็นป๊อ (being) ที่มีจริง (สต)
(ข) เป็นป๊อที่มีความสามารถที่จะรับรู้ว่าตนเองมีอยู่และสามารถรับรู้ว่ามีสิ่งต่างๆ นอกตัวและ
โลกมีอยู่ (จิต) และ (ค) เป็นป๊อที่สว่างไสวและมีความสุข ความเต็มอิ่มในตน (อานนท) โดยที่
คุณสมบัติทั้ง 3 อย่างนี้ได้รับการถ่ายทอดให้อยู่ในวิญญาณของมนุษย์และสัตว์ด้วย แต่ในสัตว์
นั้นคุณสมบัติทั้ง 3 นี้จะไม่เข้มข้นเท่าในมนุษย์ ผู้เขียนอธิบายว่าคุณสมบัติทั้ง 3 นี้ จะมีอยู่ใน
วิญญาณคนติดตัวมาตั้งแต่เกิดแล้ว แต่จะมีใครยังเห็นได้หรือไม่ขึ้นขึ้นอยู่กับการคิดได้เองหรือ
มีครูอาจารย์สั่งสอน ส่วนคนที่ไม่เห็นเกิดมาแล้วก็จะดำเนินชีวิตไปเพื่อแสวงหาสิ่งอื่น เช่น
ทรัพย์สิน เกียรติยศ ชื่อเสียง จนกระทั่งตายไปจากโลกนี้ โดยที่ตัวเขาไม่รู้ตัวเลยว่าเขามี
คุณสมบัติทั้ง 3 อย่างนี้ในตัว

(2) อาตมันในความหมายว่า โซล (soul) ซึ่งมีความหมายใกล้เคียงกันใน
วัฒนธรรมของศาสนาตระกูลยูดา ซึ่งเป็นสิ่งที่พุทธศาสนาเรียกว่า อัตตา และทัศนะของ
พระพุทธเจ้าคือ จากการสังเกตด้วยอายตนะ เราก็ไม่พบหลักฐานที่แสดงว่ามีแก่นสารความเป็น
ตัวตนของมนุษย์ในรูปของโซล ที่ศาสนาตระกูลยูดาและฮินดูเชื่อว่าในตัวมนุษย์เรามีแก่นสารที่
มีค่าที่ได้รับมาจากพระเจ้า เหตุผลที่พระพุทธเจ้าทรงยกมาท้วงติงก็คือ หากมีสิ่งนี้จริงภายในตัว
ของมนุษย์ ก็น่าคิดว่าเวลาเราทำดี แล้วเราทำความดีอย่างอิสระหรือไม่ หรือว่าทำดีเพราะพระ
เจ้าได้ใส่บางอย่างลงไปในชีวิตของเรา ถ้าเป็นเช่นนั้น ก็หมายความว่าสิ่งที่พระเจ้าใส่ลงไป
การให้มนุษย์ทำดี มนุษย์เราก็ไม่เป็นอิสระ แต่ในอีกด้านหนึ่ง จากประสบการณ์ที่เราพบเห็น
ผ่านอายตนะก็จะพบว่า มีคนจำนวนมากทำความชั่วทั้งในที่แจ้งและที่ลับ หากว่าในภายในตัว
ของเรามีความดีงามติดตัวมาตั้งแต่เกิด แล้วเราจะอธิบายการกระทำชั่วของคนเป็นจำนวนมากนี้

อย่างไร แต่พระพุทธเจ้าทรงมีทัศนะว่าชีวิตเราเกิดมาพร้อมความว่างเปล่า ไร้ตัวตนที่แฝงความดีงามมาตั้งแต่เกิด

ประเด็นที่น่าสนใจ

จากการที่ผู้วิจารณ์ได้อ่านหนังสือเรื่อง “ชีวิตที่ดีในทัศนะของพระพุทธเจ้า” มีประเด็นที่น่าสนใจ 3 ประเด็นคือ

1. เราจะสร้างความหมายของชีวิตจากชีวิตที่ว่างเปล่าได้อย่างไร: ในทัศนะของผู้เขียนเชื่อว่าชีวิตคนเราเกิดมาว่างเปล่า ไร้แก่นสารของชีวิต ไม่มีอะไรติดตัวมาตั้งแต่เกิด มีทางเป็นไปได้ 2 ทางเลือก คือ บางคนเลือกทางที่จะใช้ชีวิตอย่างปราศจากจุดหมาย โดยคิดว่าวันหนึ่งข้างหน้าฉันก็จะตายจากโลกนี้ไป ดังนั้นอะไรก็ตามที่จะสร้างความเพลินเพลินเจริญใจให้กับตนได้ในชาตินี้ก็จะพยายามไขว่คว้าหามาให้กับชีวิตของตน ส่วนทางเลือกที่สองเป็นทางที่พระพุทธเจ้ารวมถึงกามุสัณัฏฐิกปฏิบัติภาวนานิยมก็มีความคิดคล้ายกันที่ชักชวนให้เราพิจารณาชีวิตที่ว่างเปล่า ไร้ความหมายใดๆ นี่ว่า เมื่อพิจารณาให้ดี สิ่งเหล่านี้มันเป็นเพียงข้อมูล เป็นข้อเท็จจริงตามธรรมชาติ เราสามารถจะสร้างคุณค่าและความหมายให้กับชีวิตที่ไร้ค่าว่างเปล่านี้ได้ เปรียบเหมือนศิลปินที่นำกระดาษเปล่าที่ไม่มีอะไรเลยมาสร้างงานศิลปะที่เต็มเปี่ยมไปด้วยคุณค่าทางสุนทรีย์ะ เฉกเช่นกับชีวิตของคนเรา เจ้าของชีวิตก็สามารถสร้างสรรค์พัฒนาให้ชีวิตตนมีคุณค่าและความหมายจากความว่างเปล่าได้

2. สุข ทุกข์และความหมายของชีวิต: ในการดำเนินชีวิตของคนเรามักจะมีจะมีสิ่งภายนอกเข้ามากระทบจิตใจของเราอยู่เสมอ เมื่อมีสิ่งมากระทบ เราจะมีปฏิกิริยาต่อสิ่งนั้นอย่างไร มันก็จะทำให้เรามีความสุขและมีความสุขในจิตใจเราได้ พระพุทธเจ้าทรงตรัสว่าชีวิตคนเราเต็มไปด้วยทุกข์ ทุกข์ในทัศนะของพระพุทธเจ้าคือปัญหาทุกอย่างทั้งปัญหาร่างกายและปัญหาทางใจ ที่เกิดจากการที่คนเราทำใจไม่ได้หรือไม่รู้วิธีทำใจกับสภาพของชีวิตที่ว่างเปล่าไร้สาระนั้น เช่น มีเหตุการณ์เดียวกันเกิดขึ้นกับคนสองคน เช่น เกิดความสูญเสียในชีวิตครั้งใหญ่คนหนึ่งเกิดความท้อแท้สิ้นหวังในชีวิต จนคิดว่าชีวิตเขาสูญสิ้นแล้วทุกอย่าง เขาไม่สามารถจะทนรับสภาพอันเลวร้ายนี้ได้แล้ว สุดท้ายจึงหนีปัญหาด้วยการจบชีวิตของตนเอง แต่อีกคนหนึ่งแม้เผชิญปัญหาที่หนักหนาสาหัสเช่นเดียวกัน แต่เขากลับมีปฏิกิริยาแตกต่างจากคนแรก โดยมองว่ามันเป็นข้อเท็จจริงในชีวิตที่ใครก็ตามที่เกิดมาสามารถที่จะประสบพบเจอได้ แล้วเขาก็คิดว่าสักวันปัญหานี้ก็จะผ่านเราไป แล้วก็หาทางแก้ไข รู้จักผ่อนหนักให้เป็นเบา แล้ววันหนึ่งเขาก็สามารถผ่านปัญหานั้นมาได้และดำเนินชีวิตอย่างมีความสุข

3. ปัญญาและคุณธรรมในฐานะเครื่องมือเปลี่ยนแปลงชีวิต: ผู้เขียนเห็นว่าปัญญาเป็นคุณสมบัติทางญาณวิทยา ส่วนคุณธรรมเป็นคุณสมบัติทางจริยศาสตร์ ปัญญาคือการที่เราเข้าใจว่าอะไรเป็นอะไร และสิ่งนั้นสัมพันธ์กับสิ่งอื่นอย่างไร ปัญญาหรือความรู้บางอย่าง

อาจมีผลทำให้เกิดความเปลี่ยนแปลงต่อพฤติกรรมของคนได้โดยตรง แต่ปัญญาหรือความรู้บางอย่างก็มีผลต่อการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมของมนุษย์ได้โดยอ้อม เช่น ความรู้ทางด้านคณิตศาสตร์ วิทยาศาสตร์ วิทยาศาสตร์ประยุกต์ หรือปรัชญาเกี่ยวกับโลกและจักรวาล เป็นต้น เป็นความรู้ที่อาจเกี่ยวข้องทางอ้อมต่อการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมของมนุษย์ แต่ก็ไม่แนบสนิทไปเหมือนอย่างที่เราเขียนได้แสดงความเห็นไว้ในบทที่สามว่า แม้แต่นักวิทยาศาสตร์นั่งยานออกไปนอกโลก หลายคนอาจจะมองว่าไม่เกี่ยวกับการเปลี่ยนพฤติกรรมของคนเรา แต่ปรากฏว่าก็มีนักวิทยาศาสตร์บางคนพอยานอวกาศออกไปนอกโลกแล้วกลับเกิดแนวคิดที่เรียกว่าธรรมสังเวชทำให้เกิดโลกทัศน์และชีวิตทัศน์แบบใหม่ได้ นั่นแสดงว่าปัญญานั้นก็ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมหรือก่อให้เกิดคุณธรรมของคนเราได้ แต่ในการดำเนินชีวิตของคนเรานั้น ศาสตราจารย์ ดร.สมภาร พรหมทา ได้ยกความเห็นของท่านพุทธทาสมาเสนอว่า มักจะมีการต่อสู้กันระหว่างกิเลสกับปัญญา หลายคนก็มักจะดำเนินชีวิตไปตามอำนาจของกิเลสชักนำ แต่บางคนก็ใช้ปัญญาในการนำพาชีวิต ทำให้เขาเป็นอิสระและเอาชนะกิเลสได้ ดังนั้น ชีวิตที่ดีในทัศนะของพระพุทธศาสนาในภาพรวมก็คือชีวิตที่ประกอบด้วยปัญญา (วิชา) และคุณธรรม (จรณะ) ปัญญาก็คือความสามารถแยกแยะได้ว่าอะไรคือแก่นสารของชีวิต อะไรคือสิ่งที่เราควรเลือกเพื่อทำให้ชีวิตที่ว่างเปล่ากลายเป็นชีวิตที่มีคุณค่าและความหมายขึ้นมา ส่วนคุณธรรมคือความสามารถที่จะขัดเกลาตน เอาชนะกิเลสภายในตน จนสามารถที่จะมีชีวิตที่ประเสริฐสูงตามตามปัญญาได้หยั่งรู้

ผู้เขียนเห็นว่า ชีวิตที่ดีในทัศนะของพุทธศาสนาจะมีอยู่ 2 แบบ คือ (ก) ชีวิตที่ดีแบบที่ยังอยู่ในโลก และ (ข) ชีวิตที่ดีแบบที่ก้าวพ้นจากโลก

บทวิจารณ์

1. รูปแบบของหนังสือ มีรูปแบบที่ง่าย ไม่ซับซ้อน เนื้อหาส่วนใหญ่มีการเรียบเรียงจากงานวิจัย แต่ใช้การเขียนแบบเล่าเรื่องมากกว่าจะใช้ภาษาวิชาการที่ซับซ้อน เนื้อหามีการวางเป็นประเด็นและตอบด้วยการอ้างถึงตัวอย่างประกอบ ลักษณะตัวอย่างเป็นการใช้ประสบการณ์ในชีวิตประจำวันจึงช่วยให้เนื้อหาง่ายต่อการเข้าใจมากขึ้น

หนังสือมีความกระชับรัดกุมและมีการวางบทให้สอดคล้องกัน เริ่มจากประเด็นกว้างก่อนจะนำเสนอในประเด็นเฉพาะอันถือเป็นการเขียนที่ช่วยทำให้อ่านเข้าใจง่ายและชัดเจนขึ้นจากการเรียบเรียง แม้บางจุดจะมีคำยากหรือคำวิชาการประกอบ แต่ก็จะมีวิธีการอธิบายพร้อมตัวอย่างที่ง่ายจึงทำให้หนังสือไม่ยากเกินกว่าจะเข้าใจได้

2. วิธีการนำเสนอเนื้อหา วิธีการที่ใช้มีการใช้เหตุผลที่ทำให้คิดตามและเหตุผลนั้นตรวจสอบได้ ในแต่ละช่วงมีการตั้งประเด็นคำถามเรื่องชีวิตที่ดีตามกรอบของปรัชญา และให้

คำตอบตามหลักการทางพระพุทธศาสนา แต่คำตอบที่ใช้ในการให้เหตุผลนั้นเป็นภาษาที่ง่าย บางครั้งมีการใช้ภาษาพูดประกอบอยู่ด้วย

ข้อเสนอหลักในหนังสือเล่มนี้คือชีวิตที่ดีและพระพุทธเจ้าจึงเป็นการตรวจสอบพุทธประวัติของเถรวาท แต่มีการนำเสนอแบบปรัชญาจึงทำให้เห็นข้อเท็จจริงอีกมุมมองหนึ่ง หรือหากจะกล่าวไปแล้วถือว่าการเขียนพุทธประวัติที่แตกต่างจากประเพณีนิยมแบบเถรวาท อันเป็นอีกวิธีในการวิเคราะห์ด้วยหลักคิดและแนวทางปฏิบัติที่ร่วมสมัยมากขึ้น

สรุป

หนังสือนี้เป็นหนังสือที่เหมาะสมสำหรับนักวิชาการและนักอ่านทุกท่านที่สนใจอ่านงานทางปรัชญาและศาสนา เพราะข้อมูลส่วนใหญ่ไม่มีเนื้อหาที่เกินเลยประสาธสัมพันธ์ เป็นสิ่งที่เข้าใจได้แม้คนไม่มีพื้นฐานทางด้านปรัชญา

หนังสือได้ให้ความรู้ด้านปรัชญาและพระพุทธศาสนา นำเสนอวิถีชีวิตของนักบวชและฆราวาสว่าล้วนมีคุณค่า แนวทางหนังสือนี้จึงเป็นทั้งแนวคิดทางพุทธปรัชญาและวิถีปฏิบัติแบบพระพุทธศาสนาที่เข้ากันได้ทั้งฆราวาสและพระภิกษุ แต่ดูเหมือนจะเป็นการนำเสนอวิถีฆราวาสมากกว่า แม้จะเป็นเรื่องพระพุทธเจ้าก็ตาม ซึ่งจะดูเหมือนกับหนังสือเรื่องพุทธประวัติมหายานของเสฐียร โพธิ์นันทะ เพียงแต่หนังสือชีวิตที่ดีเล่มนี้ นำเสนอการวิเคราะห์มากกว่าเท่านั้นเอง

เอกสารอ้างอิง

สมภาร พรหมทา. (2565). *ชีวิตที่ดีในทัศนะของพระพุทธเจ้า*. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์วารสารปัญญา.

